

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ

DOI 10.18524/2304-1587.2019.1(34).166785
УДК 343.3/.7

І. В. Сервецький

доктор юридичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України,
кафедра спеціальних дисциплін
вул. М. Максимовича, 22, Київ, 03022, Україна

Ю. Ю. Чуфрін

здобувач
Національна академія управління,
кафедра кримінального права та кримінального процесу
вул. Ушинського, 15, Київ, 03151, Україна

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті розкрито поняття «професійна злочинність», «злодій у законі», «рецидив», виділено ознаки професійної злочинності. Проаналізовано поняття «мафія». Зазначено, що мафіозне утворення створюється і діє за принципом сім'ї, із близьких людей, де метою є збагачення, набуття власності, нерухомості та здобуття інших пільг і переваг над конкурентами.

Зроблено висновок про те, що сьогоденна злочинність є не тільки протиправною поведінкою окремих членів організованих груп, організацій, мафіозних та олігархічних утворень, але й найнебезпечнішою професійною злочинною діяльністю.

Ключові слова: професійна злочинність, мафія, рецидив, організація, «злодій у законі».

Постановка проблеми. Професійна злочинність у світі виникла ще у середньовіччі. Перша згадка про неї з'явилася у період царювання Людовика XIV. У Франції існувала так звана Асоціація Жебраків, члени якої жили за рахунок вчинених злочинів. Асоціація перебувала в Парижі, маючи відділення у провінції, а також у багатьох інших містах. На той час вона вже мала ієрархічну організацію. Але зазначимо, що професійна протиправна діяльність тісно пов'язана з засобами виробництва, але все ж таки, на нашу думку, первинним було удосконалення способів і засобів накопичення матеріальних благ, а потім удосконалювались способи їх незаконного вилучення особами, які вели професійну протиправну діяльність.

Носіями кримінальної субкультури були і будуть громадяни, які ведуть антисуспільний спосіб життя, дотримуються кримінальних традицій та

правил, породжують бажання користуватись чужим майном, цінностями, і при цьому не бути викритими правоохоронними органами. Все це спонукало і спонукає злочинців йти на ризик та вчиняти злочини, використовуючи при цьому кримінальні навички, не повторюючи попередніх помилок, з метою уникнення заходів кримінально-правового характеру, набуваючи професійних антисуспільних знань.

Правоохоронні органи, своєю чергою, накопичують досвід боротьби зі злочинністю, використовують новітні технології й надалі інтелектуально будучи випереджати кримінальні структури.

Разом з тим, проблема професійної злочинності недостатньо розроблена, бо кримінологія була «партійною наукою» і не допускала й думки про те, що при комуністичному режимі може існувати професійна злочинність.

Проблеми професійної злочинності в різні часи вивчали такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як М. М. Гернет, В. М. Кудрявцев, Г. Тард, Е. Феррі, Г. Ф. Хохряков, О. В. Шеслер, а також інші кримінологи, криміналісти, соціологи, психологи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у сфері протидії організованій злочинності, а саме, праць Ю. А. Вакутіна, М. П. Водька, О. І. Гурова, І. М. Даньшина, О. О. Дульського, С. В. Дьякова, В. І. Литвиненка, В. Д. Пахомова, свідчать, що уніфікованого визначення «професійна організована злочинність» як явища не існує.

Мета статті полягає в аналізі теоретичних положень професійної злочинності, яка складається з одинаків, членів організованих «мафіозних» та «олігархічних» угруповань.

Виклад основного матеріалу. Насамперед зазначимо, що поняття «професія», тобто рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок і є для будь-кого джерелом існування [1, с. 332], є запозиченим з латинської мови терміном *profesio* (вияв; офіційне оголошення, заява; офіційно зазначене заняття, пов'язане з дієсловом *profiteer* – відкрито заявляю, оголошую, називаю своєю спеціальністю) [2, с. 612]. Тобто професія передбачає заняття роботою (професією) особи, яка володіє комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, отриманих у результаті спеціальної підготовки, досвіду роботи тощо [1, с. 332].

Отже, професійна діяльність людини зазвичай є основним джерелом доходу, що передбачає характер і зміст роботи або службових функцій, інструментів або предметів праці, роботи, що виконується.

З розвитком продуктивних сил суспільства ускладнюються засоби і технології виробництва. Багато професій поділяється на спеціальності, тим самим робота стає більш творчою і змістовною, що призводить до поступової ліквідації відмінностей між психічною і фізичною працею, на перше місце виходить поняття «спеціаліст» [1, с. 332]. Зауважимо, що спеціальність (лат. *specialis*) – особливий, призначений для якоїсь мети, що належить до суспільно-корисної області знань, навчання і професії [2, с. 332], а професіонал – це кваліфікований фахівець, майстер своєї справи [3, с. 772].

Слід зазначити, що таке визначення терміну «професіонал» стосується, як правило, праці, яка поділяється на суспільно корисну працю – трудова діяльність окремих індивідів, трудових колективів, сукупного працівника, спрямована на створення необхідних і корисних благ для задоволення потреб суспільства та сукупність економічних відносин, – та суспільно-некорисну працю.

Функції суспільної праці можна поділити на:

- працю як засіб життя, як спосіб і міру задоволення потреб людини;
- працю як основу існування суспільства, джерело багатства, фактор суспільного процесу;
- працю як чинник розвитку самої людини, як сферу формування особистості.

Праця має своїм результатом здобуття джерел існування, тобто отримання заробітної плати – винагороди, обчисленої, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [4].

Суспільно-некорисна праця має незаконно здобуті статки, тобто предикатний злочин (будь-який злочин, у результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного в статті 9 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів), що означає будь-який злочин, у результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного в статті 6 Конвенції.

Кожна сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для уповноваження судів або інших компетентних органів видавати розпорядження про надання банківських, фінансових або комерційних відомостей, або про їх арешт з метою здійснення заходів, зазначених у статтях 3, 4 та 5 Конвенції. У ст. 9 Конвенції вказано, що кожна сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинними відповідно до її внутрішнього законодавства у випадку умисного вчинення:

а) перетворення або передачі майна, з усвідомленням того, що таке майно є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження майна або з метою сприяння будь-якій особі, причетній до вчинення предикатного злочину, в уникненні правових наслідків її дій;

б) приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно майна або власності на нього, з усвідомленням того, що таке майно є доходом; та з урахуванням її конституційних принципів і основних засад її правової системи;

в) набуття майна, володіння ним або його використання, з усвідомленням під час одержання того, що таке майно є доходом;

г) участі у вчиненні, об'єднання або змови з метою вчинення, замаху на вчинення, пособництва, підмови, сприяння й надання порад стосовно вчинення будь-якого зі злочинів, установлених відповідно до цієї статті [5].

Сьогодні професійна й організована злочинність [6] тісно взаємопов'язані між собою, але все ж професійну можна поділити на:

1) одинаків – професійних злочинців (рецидивіст, особливо небезпечний рецидивіст (за минулим КК України), злодії в законі [7] тощо);

2) групову професійну злочинну діяльність (корисливо-насильницького спрямування);

3) організовану злочинність (кримінального, економічного, соціального та політичного спрямування), таку як «злочинна організація» «терористична організація», «мафія», олігархічна злочинність тощо.

Таким чином, професійна, як і організована, злочинність потребує ретельного юридичного вивчення та аналізу, з метою успішного попере-

дження, запобігання та викриття осіб, які готують та вчиняють суспільно небезпечні злочини.

На початку 80-х р. ХХ ст. збільшилась кількість корисливо-насильницьких злочинів, що безпосередньо призвело до зростання кількості рецидивної злочинності.

Поняття «рецидив» від лат. *recidivus* означає повернення, повторення якого-небудь явища після його зникнення. «Рецидив злочинів» визначено в теорії кримінального права й закріплено ст. 34 Кримінального кодексу України (КК України) [6]. Також слід зауважити, що у ст. 34 КК України закріплено поняття саме легального рецидиву, тобто пов'язаного з наявністю судимості за раніше вчинений умисний злочин [6].

Рецидивом злочинів, зокрема, визнається факт вчинення особою, яка має судимість, нового умисного злочину. Для рецидиву характерною є риса наявності відповідного зв'язку між попереднім і новим злочином. Цей зв'язок очевидний, якщо новий злочин вчиняється протягом відносно незначного терміну після засудження за попереднє діяння (дію або бездіяльність).

Сукупність усіх рецидивних злочинів, вчинених протягом певного проміжку часу, представляє собою рецидивну злочинність як складову всієї злочинності в державі.

Рецидивні злочини становлять підвищену суспільну небезпеку. Особи, які їх вчиняють, покладаючись на свій професійний досвід, діють більш уміло та рішуче, спричиняючи значну шкоду громадянам, суспільству та державі. Залежно від характеру злочинів, рецидив поділяється на два види: загальний і спеціальний рецидив. Загальний рецидив – це такий вид рецидиву, до якого входять різномірні злочини, тобто не тотожні за родовим або безпосереднім об'єктом, і ті, що мають різні форми вини; а спеціальним є рецидив, який містить тотожні або однорідні злочини, тобто такі, що мають подібні безпосередні об'єкти і вчинені при одній і тій самій формі вини.

Відомо, що рецидивіст – це особа, яка вчинила рецидивний злочин. Особистість злочинця-рецидивіста характеризують ознаки, що, своєю чергою, притаманні й звичайному злочинцю. У рецидивістів відсутні позитивне ставлення до соціальних і моральних цінностей у суспільстві; повага до оточуючих, до сім'ї; замість гуманності – безсердечність, неповага до людини; жорстокість по відношенню до оточуючих поєднується в них із самолюбством, відсутністю критичності до себе.

До числа найбільш професійних злочинців належала більша частина особливо небезпечних рецидивістів. У ст. 26 КК України визначено поняття «особливо небезпечний рецидивіст»: за вироком суду ним може бути визнана особа, яка раніше була засуджена до позбавлення волі за особливо небезпечний злочин проти держави, бандитизм, грабежі та розбійні напади тощо [7].

На думку О. А. Колганова [8], негативний стан соціально-економічної системи призвів до збільшення кількості посягань на державну власність та інші корисливо-насильницькі злочини, що підривають основу національної безпеки [9].

Збільшення кількості рецидивної злочинності, своєю чергою, призводить до появи спеціального та особливо небезпечного рецидиву, який ставить на вершину криміналітету «злочинів у законі».

«Злочин у законі» («злочин» або «законник») (рос. «вор в законе», «вор» або «законник») [10] – титул деяких членів злочинного світу, які належать

до його еліти і користуються значним авторитетом [11]. «Злодії у законі» – це специфічне явище у кримінальному світі, що не має аналогів у світовій кримінальній практиці [10], яке утворилося у 1930-х роках і характеризується наявністю жорсткого кодексу кримінальних традицій, а також виключним рівнем закритості й конспіративності [11].

Переважає більшість так званих «злочинців у законі» перебували в Росії та Грузії, але у зв'язку з тим, що в цих країнах належність до «злочинців у законі» переслідується законом, то більшість із них переховуються в Україні.

Так, у Грузії з 2005 року прийнято спеціальний Закон, відповідно до якого у Кримінальному кодексі Грузії з'явилась окрема стаття 223 «Злочин в законі, належність (членство) до злочинського миру» [12]. У 2009 році в Російській Федерації відповідно до Закону була викладена в новій редакції стаття 210 КК РФ, яка передбачає настання відповідальності особи, що займає вище становище в злочинній ієрархії, а саме, «злочин в законі» [13].

В Україні також була спроба прийняти відповідні зміни в КК, у зв'язку із чим у 2013 році було розроблено Проект Закону України про доповнення до Кримінального кодексу України положеннями про відповідальність «злочинців у законі» та осіб, що належать до злочинського світу. Відповідно до положень цього проекту, КК України мав би бути доповнений ст. 256-1, яка мала б визначити сутність «злочинського світу» та статус «злочинця в законі» як особи вищого становища в злочинній ієрархії, яка відповідно до визначених у злочинному світі (злочинному середовищі) спеціальних правил поведінки в будь-яких формах організовує та/або керує злочинським світом (користується авторитетом серед злочинців, надає їм доручення, що сприяють досягненню цілей, організовує злочинські розбори, бере участь у зібранні (сходках) «злочинців в законі» тощо) [14]. У квітні цього ж року вказаний законопроект було відхилено Верховною Радою України.

Злочинський закон має декілька основних положень, обов'язкових до виконання «правильними» людьми, що входять до даної субкультури. Всього існує 7 таких положень [15]:

- дотримання і підтримка «злочинської ідеї»;
- чесність по відношенню один до одного;
- залучення до свого середовища нових членів, переважно молодих;
- неприпустимість співпраці з правоохоронними органами;
- заборона на заняття політичною діяльністю;
- встановлення влади злочинців у законі у ВТТ і СІЗО;
- обов'язкове вміння грати в карти.

Окрім вище перелічених законів є додаткові закони (поняття), серед них – відхилення від злочинського закону карається дуже жорстко і невідворотно.

Для злочинців у законі передбачено три види «санкцій», які можуть бути винесені тільки на основі рішення злочинської сходки в результаті так званої «правилки», на якій схід злочинців у законі визначає, чи були порушені злочинські закони і яке покарання належить понести особі, якщо порушення було [15].

Специфічним є такий вид об'єднання злочинців, як спільноти «злочинців у законі». Ці активні злочинці є лідерами «свого», особливого злочинного світу, носіями стійких і разом з тим таких, що піддаються модифікації кримінальних традицій. Якщо раніше поняття «злочинців у законі» асоціювалося в основному з фігурою професійного злочинця, що спеціалізується на

систематичному вчиненні насамперед кишенькових злочинів, то зараз це часто респектабельна ділова людина, що володіє рестораном, магазином, станцією техобслуговування автомобілів, бензоколонкою, центром дозвілля, казино, продовольчим або промтоварним ринком, яка роз'їжджає з охоронцями на іномарках, що має кілька квартир у престижних районах, дачу тощо.

Кваліфікуючими ознаками такого складу злочину є суспільна небезпечність діяння особи, яка його вчиняє. Л. Кругліков, О. В. Васильєвський, Т. О. Леснієвські-Костарева та В. О. Навроцький визначають кваліфікуючі ознаки як передбачені у законі обставини, характерні для злочинів відповідного виду, що відображають значно змінений порівняно з основним складом злочину ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та впливають на кваліфікацію злочину й міру відповідальності. На думку О. М. Войтюк, кваліфікуючі ознаки – це один зі способів посилення суворості покарання [16].

Певним кроком у підвищенні професійної злочинності є групова злочинність.

За визначенням Алексеевої А.І., «поняттям групової злочинності охоплюються випадки спільного вчинення злочинів двома або більше особами (співучасті). Співучасниками злочину поряд з виконавцем є організатор, підбурювач та посібник. Спільна злочинна діяльність має певні традиції, ступінь розвитку. До її простих видів відносяться випадки вчинення злочинів двома і більше виконавцями без попередньої змови і вчинення злочинів особами, які заздалегідь домовилися про це. Кваліфіковані види співучасті пов'язані з діяльністю організованих злочинних груп і злочинних співтовариств (організацій)» [17, с. 195].

Як видно з наведеного висловлення, групова злочинна діяльність володіє підвищеною суспільною небезпекою, «бо у процесі її здійснення відбувається об'єднання зусиль двох і більше осіб заради досягнення злочинного результату, який міг би і не настати, якщо б вони діяли поодиноці. Деякі злочини можуть відбуватися тільки як групові, наприклад, бандитизм, масові заворушення, участь у незаконному збройному формуванні. Для інших злочинів (видів, підвидів злочинності) характерна досить висока частка співучасті (злочинність неповнолітніх, деякі різновиди шахрайства)» [17, с. 195].

Групова злочинність може істотно відрізнитись у своїх різновидах залежно від мети створення, часу існування, кількості учасників, їх ролі в групі та інших факторів. Необхідно відзначити, що сама природа групової злочинної поведінки створює в багатьох випадках сприятливі умови для використання в попереджувальних цілях оперативно-розшукових засобів і методів. Відомо чимало випадків, коли своєчасне прийняття оперативними апаратами заходів щодо усунення умов, які сприяють вчиненню злочинів (посилення охорони об'єкта посягання, забезпечення безпеки потенційної жертви тощо), сприяло не тільки відмові від конкретного злочинного наміру, але і розпаду кримінальної групи.

Терористичні злочини не були характерні для України до 2014 року. Так, за статистичними даними, у провадженні слідчих Служби безпеки України в період 2001–2013 років перебувало лише 57 кримінальних справ (проваджень) про злочини, пов'язані з тероризмом, розпочатих за різними частинами ст.ст. 258–258-5 КК України [18]. Кількість кримінальних про-

ваджень, направлених до суду з обвинувальними висновками чи актами, становила 14 справ, тобто 24,5% від загальної кількості.

На кінець 2013 року у провадженні слідчих підрозділів Служби безпеки України залишалося 5 кримінальних проваджень зазначеної категорії (9%).

Проте за останні три роки ситуація значно погіршилася. Так, упродовж 2013–2015 років за кримінальними правопорушеннями терористичної спрямованості до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено: 2013 – ст. 258 – 4, 2014 – 1499, 2015 – 1295, 2016 – 1865, 2017 – 1385, 2018 – 950 справ.

Своєю чергою, збільшення кількості рецидивної злочинності призводить до зміни її якісної сторони, зокрема переходу до організованих форм, про що свідчить не лише реставрація угруповань «злочинців у законі», але й виникнення нових видів кримінальних об'єднань, таких як «злочинна організація», «терористична організація», «мафія», «олігархія».

Організована злочинність як один з найбільш складних і найнебезпечніших видів професійної злочинності має ряд суттєвих особливостей. Насамперед для неї характерні наявність об'єднань осіб для систематичного заняття злочинами, стійкість злочинних груп, налагоджена система зв'язків їх учасників, розподіл між ними ролей, ієрархічна система взаємин. У порівняно простих організованих злочинних формуваннях відносини учасників будуються за схемою: ватажок – рядові виконавці (як правило, всього від 3 до 10 осіб), причому роль кожного, як правило, задалегідь визначена. Типовими видами злочинних занять для таких груп є крадіжки, шахрайство, грабежі, розбої, часом бандитизм.

Важливо відзначити, що ст. 28 КК України не надає визначення організованого злочинного угруповання, яке як поняття було використано в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [19]. Проте, «організована злочинна група має визначені ознаки, що дозволяють відмежувати її від інших форм спільного вчинення злочинів декількома особами (такими як співучасть без попередньої змови)... основною ознакою організованої злочинності є функціонування організованих співтовариств. Організованість – одна з найважливіших ознак розглянутого виду кримінальної діяльності. При тлумаченні організованої злочинності слід спиратись на сутність слова «організація» [20, с. 118].

За визначенням тлумачного словника: «організація (від лат. – організовую, повідомляю) означає об'єднання осіб, які спільно реалізують певну програму або ціль і діють на основі визначених процедур і правил» [1]. Як відзначалось нами раніше, «у загальноприйнятому змісті слово «організація» розуміється як: 1) внутрішня упорядкованість, погодженість, взаємодія більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, обумовлена його побудовою; 2) сукупність процесів чи дій, що ведуть до утворення та удосконалювання взаємозв'язків між частинами цілого; 3) об'єднання людей, що спільно реалізують визначену програму чи прагнуть до раніше поставленої мети і діючих на основі визначених правил і процедур» [20, с. 118].

Аналіз змісту ч. 4 ст. 28 КК України дає змогу вивести наступні кваліфікуючі ознаки злочинів, що вчиняються злочинною організацією:

- 1 – стійкий характер;
- 2 – ієрархічність внутрішніх взаємовідносин;

- 3 – об'єднання групи осіб (п'ять і більше);
- 4 – наявність попередньої змови членів, що зорганізувалися;
- 5 – наявність в якості мети скоєння тяжких або особливо тяжких злочинів;
- 6 – можливість керівництва злочинною діяльністю інших осіб;
- 7 – координація злочинної діяльності інших осіб;
- 8 – безпосереднє забезпечення функціонування злочинної організації;
- 9 – забезпечення функціонування інших злочинних угруповань [6, ст. 28].

Злочинна організація є не лише найбільш професійною формою кримінальної структури, вона також є найбільш небезпечною з них через інтеграцію можливостей державних службовців, керівників фінансово-економічних структур та організованих злочинних угруповань з метою отримання надприбутків, економічної та політичної влади, доступу до основних ресурсів в державі та ін. Цій формі злочинності притаманні такі основні ознаки: «наявність ієрархічно складної, із суворим підпорядкуванням знизу догори, функціонально-спеціалізованої структури, яка включає, як правило, керівне ядро, управлінців, консультантів, економістів, фінансистів, виконавців, у тому числі власну службу безпеки, бойовиків, кілерів тощо; наявність міцної економічної основи, яку утворюють власні та підконтрольні структури (суб'єкти) “тіньового” та офіційного секторів економіки, а також накопичені в результаті їх діяльності значні фінансово-матеріальні ресурси; широке використання корумпованих зв'язків серед посадових осіб органів державної влади й управління, керівників галузей економіки, банківських і фінансових структур, правоохоронних і контролюючих органів; фінансування, створення і використання для лобювання своїх злочинних інтересів громадсько-політичних організацій, партій, рухів, засобів масової інформації, депутатських фракцій і окремих депутатів; постійна тенденція до розширення сфер впливу та монополізму, здатність заради цього економічно або фізично усувати будь-яких конкурентів, використовуючи для цього свій економічний потенціал, корумповані зв'язки в державному апараті, а також можливості організованих злочинних угруповань (шантаж, вбивства, терористичні акти із застосуванням зброї та вибухівки тощо); міжрегіональний і транснаціональний характер діяльності» [20, с. 124-125].

Найвищою формою професіональності організованої злочинності є мафіозна структура. В окремому дослідженні нами вже було встановлено, що «поняття “мафія” (італ. *maf(f)ia*) – таємна організація, що виникла у XVIII ст. на Сицилії, спочатку як форма організованої самооборони проти загарбників, а потім упродовж століть сформувалася, удосконалювалась як самостійна структура, тобто класичне мафіозне утворення» [21, с. 118].

Особливим різновидом «мафіозного утворення», яке мало місце в Україні, «нами ще у 2000 р. було названо “мафіозна поросль” – це молоде покоління, добре освічене, безмежно віддане своїм ідейним наставникам, що пережило крах своїх кумирів та, втративши право на привілеї, набравшись досвіду на цьому, маючи власність, жорстоко експлуатує громадян, чинить свавілля над людьми, доводить до повного зубожіння населення та зневіри в ринкові відносини, нав'язує антисуспільну мораль, безкарність, демонструє зневагу до державних інституцій» [22, с. 450-451].

Слід зазначити, що «мафіозне утворення створюється і діє за принципом сім'ї, із близьких людей, де метою є збагачення, набуття власності,

нерухомості та здобуття інших пільг і переваг над конкурентами. Тут доречним буде пояснення слова “мафія” – сім’я як первинний та основний осередок суспільства. Сім’ю складають особи, які спільно проживають, пов’язані спільним побутом, мають взаємні права та обов’язки. Як відомо, сім’я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства» [21, с. 119].

Сьогодні можна стверджувати про те, що в Україні сформувались «мафіозні утворення», під назвою «Українська мафія», члени яких безжалісно експлуатують громадян, природні ресурси країни, розтлівають молодь, активно протидіють державним органам. Лідери таких мафіозних утворень для того, щоб зміцнити свій вплив, стали обростати зв’язками серед представників органів влади, вербувати і брати на «повне утримання» родичів, дружин, дітей, працівників різних міністерств, відомств, і в першу чергу – правоохоронних органів тощо.

Отже, «події, які відбулися в Україні, переконливо свідчать про те, що в Україні було сформовано класичне мафіозне утворення на прикладі “сім’ї Януковича”. Більше того, такі “мікромафіозні утворення” були створені у всіх сферах суспільного життя, де їх керівники перебували, перебувають на службі, обіймаючи високі посади і одночасно є керівниками мафіозних утворень» [21, с. 124].

З історії відомо, що негласні «закони» мафії, такі як омерта, виникли через втрату довіри населення до законної влади, почуття безпорадності перед можновладцями. Закони мафії дозволяли пригніченим людям із бідних регіонів Сицилії зберегти свою гідність, пропонували певну стабільність та структуру у взаємовідношенні між членами різних підпільних та злочинних угруповань.

Як нами відзначалось вище, однією з найбільш складних форм паразитування на суспільних інтересах є олігархія. За визначенням, яке міститься в тлумачному словнику, «олігархія – це форма владарювання, тип політичного режиму, це влада кількох, небагатьох» [23 с. 559]. «Так само як монархія – влада одного, поліархія – влада багатьох, олігархія (грецьк. *oligarchia*, від *oligos* – нечисленний і *arche* – влада) – влада небагатьох, недемократичний різновид правління, що забезпечує панування вузького кола найбагатших осіб, а також владна еліта, яка найчастіше репрезентує й очолює олігархічне правління. В усіх цих термінах визначальними є кількість володарів (один, багато, кілька) та саме слово “володарювання” (старогрецьке *archein*). Це означає, що без політичного панування олігархів не буває, тому не слід їх плутати з багатими бізнесменами або просто підприємцями. Тільки ті багатії, які намагаються встановити “диктатуру небагатьох” (явну чи позалаштункову), є олігархами. Олігарх – це не просто багата людина, а один із небагатьох можновладців, що правлять у своїх приватно-групових інтересах, причому в основному або виключно силовими і протиправними методами» [24, с. 201].

Особливістю сучасних олігархів є те, що завдяки концентрації в їх руках економічних, інформаційних, політичних ресурсів вони здійснюють значний вплив на функціонування всіх, перш за все – вищих органів державної влади, активно сприяють утворенню великих монополій, зосереджують у своїх руках банківські капітали, перетворюючи їх з основних гравців ринку на «кишенькові» організації. В окремому дослідженні, при-

свяченому поняттю олігархії та її суспільної небезпеки, нами вже відзначались основні аспекти виникнення та розвитку т. зв. фінансово-промислових монополій: «...оскільки великі промислові підприємства потребували великих, як правило довгострокових кредитів, забезпечити які могли тільки великі банки. І ця обставина прискорила об'єднання багатьох банків, тобто централізацію їх капіталів та виникнення банківських монополій. Банківські монополії зосередили у своїх руках основну масу вільних грошових коштів суспільства, а отже, монополізували кредит. Це примушувало промислові монополії зміцнювати зв'язки з великими банками шляхом купівлі їх акцій і придбання таким чином місць у правліннях банківських монополій. Проникнувши у сферу кредиту і кредитних монополій, промислові капіталісти почали вкладати туди свої капітали й визначати політику великих банків. Поряд з цим відбувся і зворотній процес – проникнення капіталу банківських монополій у промислові монополії... З метою присвоєння частини монополіно-високого промислового прибутку вони скуповували акції промислових монополій і ставали їх співвласниками й співкерівниками. Поряд з цим, великі банки брали участь в організації нових промислових корпорацій і одержували великі прибутки від засновництва. Отже, мало місце взаємне проникнення, злиття і зрощення монополістичного банківського капіталу з монополістичним промисловим капіталом і утворення фінансового капіталу» [24, с. 202].

Слід зауважити, що шляхи боротьби з олігархією як найбільш складною та багатоаспектною формою професійної злочинності й досі не вироблені в нашій державі, незважаючи на довгий період її існування. Так, відомий економіст Лановий В. ще в 2012 році відзначав два основних напрямки боротьби з олігархами: 1) позбавлення їх політичного впливу на владу та суспільство шляхом запровадження жорстких санкцій за корупційні відносини в парламенті, нелегальне фінансування передвиборчих кампаній, підкуп виборців та ін.; 2) позбавлення матеріальної основи функціонування корупційно-олігархічного бізнесу (перехід до розробки урядових програм і планів, виходячи з інтересів розвитку всієї національної економіки, а не окремих лобістських груп та їхніх проєктів; відновлення прозорості приватизаційних конкурсів; обмеження розміру пакета акцій (не більше, ніж 10–15%), який може отримати одна особа під час приватизації державних підприємств та ін.» [25]. Так само відзначає і експерт Харківської правозахисної групи Б. Захаров: «щоб створити вільні конкурентні ринкові відносини замість корупційних, потрібні лібералізація, дерегуляція, прозорі механізми державного управління і поступова зміна суспільних традицій. Треба зруйнувати порочну соціальну змову олігархів з найбіднішими і укріпити середній клас. Репресивні механізми в цьому ланцюгу антикорупційних реформ займають останнє місце і мають застосовуватися за порушення вже нових правил» [26].

Висновки. Враховуючи викладене, можна сформулювати поняття професійної злочинності: це суб'єкти, які в процесі протиправної діяльності набули певних навичок, знань та вмінь і мають самостійний, сталий і систематичний злочинний промисел, або використали професійні знання задля вчинення суспільно небезпечних злочинів для отримання основного або додаткового доходу.

Таким чином, професійна злочинність має такі ознаки:

Професійна злочинність має переважно більш стійкий характер. Професійні злочинці упродовж всього життя з певними переривами вчиняють злочини. Це по суті злочинний промысел.

Професійні злочинці вчиняють відповідні злочини та набувають певної спеціалізації.

Вчинення однорідних злочинів дає їм певні переваги та набуття «кваліфікації».

Злочинний промысел дає професійним злочинцям фінансові переваги.

Професійні злочинці прагнуть підтримувати зв'язки з кримінальним середовищем.

Професійні злочинці встановлюють специфічну субкультуру і є носіями злочинних традицій, звичаїв, кримінальних форм поведінки, тому що це відповідає їхньому статусу і приносить матеріальний прибуток.

Професійними можна вважати і разові злочини, які вчиняються особами, що не були судимими, але для вчинення злочинів використали професійні знання.

Професійна, мафіозна злочинність мають значні грошові фонди («общаки»), з яких частина грошей призначається на надання допомоги заарештованим членам таких угруповань, їхнім сім'ям, а частина витрачається на підкуп посадових осіб та реалізацію злочинних акцій.

Отже, сьогодення злочинність – це не тільки протиправна поведінка окремих членів організованих груп, організацій, мафіозних та олігархічних утворень, але й найнебезпечніша професійна злочинна діяльність окремих небезпечних злочинців, «злочинців в законі» тощо.

Список літератури:

1. Новий тлумачний словник української мови: У 3-х томах. К.: «Аконіт», 2001. Т.1, С. 559.
2. Етимологічний словник української мови: у 7 т. [ред. кол: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. К.: Наук. думка, 1983. Т. 4. С. 512.
3. Словник іншомовних слів: 23 тис. слів та термінологічних словосполучень / [уклад. Л. О. Пустовіт та ін.]. К.: Довіра, 2000. С. 772.
4. Про оплату праці: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1995, № 17. Ст. 121.
5. Конвенція про арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, м. Страсбург, 8 листопада 1990 року / Статус Конвенції див. Конвенцію ратифіковано із заявами і застереженнями Законом №738/97-ВР від 17.12.97). Дата підписання: 29 травня 1997 р.
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.
7. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 р. Відомості Верховної Ради України. 1961. № 2. Ст. 14.
8. Колганов О. А. Професійна злочинність у II половині XX століття. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип.1, том. 3. С. 42-45.
9. Про Національну безпеку України : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241.
10. Скобляков П. А. Вор в законе. / МВД России : энциклопедия. Olma MediaGroup, 2002. С. 90-91.
11. Александров Ю. К. Очерки криминальной субкультуры. Москва., 2002.148 с. М.: Права человека, 2012. 152 с.
12. Уголовный кодекс Грузии : Закон Грузии от 22/07/1999. Законодательный Вестник Грузии (ЗВГ). 41(48). 13/08/1999. URL: / <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426> (дата звернення: 20.04.2019).

13. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ. Уголовное законодательство Российской Федерации. URL: www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (дата звернення: 20.04.2019).
14. Проект Постанови про відхилення проекту Закону України про доповнення до Кримінального кодексу України положеннями про відповідальність «злочинів в законі» та осіб, що належать до злочинського миру. 9 квітня 2013 г. Проект Постанови про відхилення проекту Закону України. URL: rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc_3511=46523 (дата звернення: 20.04.2019).
15. Сидоров А. А. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности в Советской России. В 2-х т. (1999). М.: Русский бестселлер, 2005. 347 с.
16. Войтюк О. М. Уголовно-правовые способы ужесточения наказания : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Тюмень, 2009. С. 7.
17. Алексеева А. І. Криминологія: курс лекцій. «Щит-М», 1999. 340 с.
18. Про боротьбу з тероризмом. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 25. Ст. 180.
19. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 358.
20. Сервецький І. В., Чуфрін Ю. Ю. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб, організованою групою та злочинною організацією. Юридична наука. 2015. № 3. С. 114-128.
21. Сервецький І. В., Чуфрін Ю. Ю. Щодо поняття та змісту «українська мафія». Юридична наука. 2015. № 5. С. 118-126.
22. Сервецький І. В. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією в Україні – умова розвитку економічних відносин: теоретичний аспект. Правосуддя – гарант законності у сфері економічних правовідносин. Науково-дослідний інститут «Проблем людини» Вищий арбітражний суд України, Донецька обласна адміністрація. Під ред. Комарової А. І. Київ, 2000. Т. 21. С. 552.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Г. Бусел]. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
24. Сервецький І. В. Поняття олігархії та її суспільна безпека. Юридична наука. 2016. № 4. С. 196-207.
25. Лановий В. Український бізнес – афера століття. Олігархат VS вільне підприємництво. Тиждень@tyzhdenUA. 24 грудня 2012. URL: tyzhden.ua/Economics/66366 (дата звернення: 20.04.2019).
26. Захаров Б. Боротьба з корупцією і знецінення України. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. URL: <http://khp.org/index.php?id=1510167130> (дата звернення: 20.04.2019).

Стаття надійшла до редакції: 21.04.2019 р.

И. В. Сервецкий

Национальная академия Службы безопасности Украины,
кафедра специальных дисциплин
ул. М. Максимовича, 22, Киев, 03022, Украина

Ю. Ю. Чуфрин

Национальная академия управления,
кафедра уголовного права и уголовного процесса
ул. Ушинского, 15, Киев, 03151, Украина

СУЩНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Резюме

В статье раскрыто понятие «профессиональная преступность», «вор в законе», «рецидив», выделены признаки профессиональной преступности. Проанализировано понятие «мафия». Отмечено, что мафиозное образование создается и действует по принципу семьи, из близких людей, где целью является обогащение, приобретение собственности, недвижимости и получения других льгот и преимуществ над конкурентами.

Сделан вывод о том, что сегодняшняя преступность является не просто противоправным поведением отдельных членов организованных групп, организаций, мафиозных и олигархических образований, но и опасной профессиональной преступной деятельностью.

Ключевые слова: профессиональная преступность, мафия, рецидив, организация, «вор в законе».

I. V. Servetskiy

National Academy of Security Service of Ukraine,
The Department of special disciplines
M. Maksimovicha str., 22, Kyiv, 03022, Ukraine

Yu. Yu. Chufirin

Applicant of the National Academy of Management,
The Department of Criminal Law and Criminal Procedure
Ushynskogo str., 15, Kyiv, 03151, Ukraine

THE ESSENCE OF PROFESSIONAL CRIME

Summary

The article describes the concept of “professional crime”, “thief in law”, “relapse”, features of professional criminality. The concept of “mafia” is analyzed. It is noted that the mafia education is created and operates on the principle of family, from close people, where the purposes enrichment, acquisition of property, real estate and obtain ingot her privileges and advantages over competitors.

It is concluded that today’s crimes not only a nun law full behavior of certain members of organized groups, organizations, mafia and oligarchic entities, but also the most dangerous professional criminal activity.

Key words: professional crime, mafia, relapse, organization, “thief in law”.